

מערכה שלישית

בא לשכונה בחור חדש

בינואר 1999 החליטה ממשלת ישראל על הקמת שמונה יישובים בדואים בנגב. ליתר דיוק: הכרה בשמונה מתוך 45 היישובים הלא מוכרים. צעד גדול לממשלה, שהצליחה לשנות במעט מדיניות רבת שנים, צעד קטן לערביי הנגב, שרובם לא זכו שדרושהיהם ייענו במסגרת התוכנית החדשה. מטבמר שמקבלי ההחלטות הבינו שמדיניות עקירת כל הבדואים מאדמתם לא תצלה, והעדר הידרברות ותכנון מובילים להעמקת הניכור של הבדואים, ולהתפשטות התופעה הכל-כך בעייתית מבחינת המדינה: בנייה לא חוקית ולא מוסדרת בהיקפים גדולים.

את הכפרים (למרות פריסתם הגיאוגרפית הרחבה) החליטה הממשלה, לאחר דיונים שארכו שנים אחדות (והפיקו חוות-דעת סותרות), לאגד במועצה אזורית אחת, שקיבלה את השם "אבו-בסמה" - אבי החיור. את חברי המועצה מינה שר הפנים, כנהוג בכל מועצה חדשה, ובראשה הוצב עמרם קלעג'י, מי שהיה מנכ"ל משרד הפנים ולפני כן הממונה על מחוז הצפון. חבריה כוללים את בניציג משרדי הממשלה הרלבנטיים, וכן בניציגות של כל יישוב הנכלל במועצה. ההסדר הוא שכל יישוב בדואי, שמקבל הכרה ותוכנית המתאר שלו מאושרת, יהיה תחת סמכות המועצה וייצג בה. רק בינואר 2004, חמש שנים לאחר שהממשלה הראשונה להכיר ביישובים, התכנסה המועצה לישיבתה הראשונה במשרדה בבאר-שבע.

עמרם קלעג'י | געבר אבו-כך

קלעג'י מנסה להביא רוח חדשה ליחסים בין המדינה לבדואים. הוא רוצה לשנות את השיח משיח של קיטוב ועימות לשיח של הידרברות. הקשרים הטובים ייצר עם מנהיגים ערבים בתקופה שהיה הממונה על מחוז הצפון נוטעים בו תחושה שצילי גם בדרום. כרגע הוא מבין את חוסר האמון המוחלט של הבדואים במערכת ואת חשדנותם (גם כלפיו), אבל הוא בטוח שניתן לשנות את המצב. "התחיל כבר מעט מגע עם האוכלוסייה, ויש התחלה של בניית אמון", הוא אומר. את השינוי הוא שואף לבצע באמצעות הפיכת יישובי המועצה לאטרקטיביים. במלים אחרות: לא לחזור על הטעויות שנעשו בעיירות. הוא מתכוון לפתח בכל אחד מהם מרכז שירותים (שכולל בתי-ספר, גנים, מרפאות וכדומה), לסייע ביצירת אפשרויות תעסוקה מגוונות (מסחר, שירותים, הקלאות, אירוח) ולהשקיע בחינוך לא רק לתלמידים מהמועצה אלא לכלל הבדואים בכפרים (תוכניתו כוללת תמיכה בתלמידים מתקשים לשם הקטנת הנשירה ועידוד מצוינות, וכן מתן אפשרות ללימודי מקצועות נדרשים בכיתה י"ג). תחום נוסף שבו מנסה קלעג'י לפעול בשונה מהמקובל הוא שיתוף התושבים בתכנון כפריהם. במלים אחרות: במקום כפייה מלמעלה של מבנה היישובים ואופיים, יתוכננו הכפרים במשותף עם התושבים. האופן שבו הוא מתאר את המצב דומה במידה רבה לתיאור הנשמע מפי ראשי הכפרים הלא מוכרים.

על הנייר, תוכניותיו של קלעג'י נראות מבטיחות. מסייעת לו גם העובדה שהשר הממונה על המגור הבדואי, אהוד אולמרט, מעניק גיבוי משמעותי למועצה, ושר הפנים הנוכחי אופיר פינס תומך בכל פעולותיה. בחודש שעבר אישרה הממשלה תקציב של 470 מיליון ש"ח עבור פעולותיה, מה שמעלה את הסיכוי שהחלק מהתוכניות יבוצעו. קלעג'י גם הצליח להשיג מנסות מיס להקלאות עבור היישובים במועצה - חידוש מופלג, ורתם את קבוצת הכדורגל של הפועל תל-אביב לפרויקטים חברתיים בכפרים שהוכרו. חולשתה של המועצה החדשה נובעת מכך שתחום אחריותה מצומצם לתחום שהוקצה לכל אחד מהיישובים שהוכרו ("הקו הכחול"). אלא ש"הקו הכחול" שורטט באופן שמצמצם מאוד את שטח היישובים, ולא תמיד כולל את כל השטח הבנוי שלהם (שלא לדבר על השטח שתובעים התושבים). זהו נתון שהיה קיים עם כניסתו של קלעג'י לתפקיד, וגם אם אינו שלם אתו, לא בקלות יוכל לשנותו. אלא שהתוצאה היא שכמעט בכל אחד מהיישובים קיים גרעין התנגדות למועצה.

- בין משפחות בכל יישוב, לעתים על בסיס מוצא, ולעתים על בסיס עיסוק או השתייכות פוליטית - וגם ברמת ההנהגה, בקרב חברי המועצה הבלתי מוכרת. נכון לעכשיו, חלק מראשי הציבור הבדואי מאמינים בקלעג'י ובכנות כוונותיו. למשל ג'אבר אבו-כך, שהיה מראשוני הפעילים למען הבדואים בכפרים הלא מוכרים ועד לא זומן היו"ר הנבחר של המועצה הלא מוכרת, ועכשיו משהוכר כפרו (אום-בטיין) מונה לחבר במועצה האזורית אבו-בסמה, או סגן יו"ר המועצה הלא מוכרת אבראהים אבו-סבייה. המצדדים מדיגישים את העובדה שלהבדיל מהמינהלת, אבו-בסמה מתעתדת לתת שירותים (בעיקר בתחום החינוך) גם ליישובים לא מוכרים, מבלי להתנות אותם בויתור על תביעותיהם לקרקעות, והיא כלל אינה קשורה למהלך של רישום קרקעות על שם המדינה. בהקמת אבו-בסמה הם מוצאים תקווה וכיוון אפשרי לעבודה משותפת לפתרון הבעיות. מנגד רואים אחרים באבו-בסמה זרוע של המינהלת לקידום הבדואים, אותו גוף של מינהל מקרקעי ישראל שימנחה הממשלה לעבוד מול הבדואים, והפך בעיניהם לסמל האטימות. היו"ר של מועצת הכפרים הבלתי מוכרים, חוסיין רפאיעה, למשל, גורס כי המועצה הממונה מייצגת את האינטרסים של המדינה ולא של התושבים. "בעיני אבו-בסמה לא פותרת שום דבר אלא דווקא מסבכת את העניינים", הוא אומר. גם הניתוק בין שאלת הקרקעות לשאלת השירותים וההכרה לא יצמצם, לדעתו, את המחלוקת והניכור בין הצדדים. "בלי לפתור את בעיית הקרקעות אי-אפשר לעשות כלום", הוא אומר. לשיטתו, הבדואים לא צריכים להתכנס אל תוך הכפרים שהוכרו כל עוד לא ירשמו על שמם את האדמות שיש להם תביעות עליהן. וגם זאת, כמוכך, בתנאי שיהיו אלה יישובים המתאימים לאופיים, על משבצות קרקע בגודל סביר, ולא כאלה שיהפכו תוך זמן קצר לגטאות, כהגדרתו. "אחרי שיירשמו האדמות על שמם, יסכימו הבדואים לעבור ליישובים המוכרים, ואפילו לצפון-תל-אביב. עד אז הם לא יעזבו את האדמה. זהו הנשק היחיד שיש להם", הוא אומר.

בניתיים אפשר להצביע על תוצאה מובהקת אחת של המחלוקת: המועצה האזורית של הכפרים הלא מוכרים שותקה כמעט לחלוטין. ניסיון להדיח את רפאיעה לא עלה יפה, אולם חלק ממנגדיו הפסיקו להשתתף בישיבות המועצה. אחדים מהם משתעשעים ברעיון להקים

ארגון מתחרה. "זהו בינתיים ההישג היחיד של מועצת אבו-בסמה", אומר בציניות אחד מראשי הציבור הערבי בנגב. יו"ר חברת הנגב למען האדם והאדמה, ד"ר עואד אבו-פריה, רואה את הדברים באופן דומה. "אבו-בסמה עלולה למחוק את התקווה האחרונה של הבדואים על-ידי פילוגם ובלבולם", כתב לא מכבר.

הכותב הוא חוקר החברה הערבית והכתב לשעבר לענייני ערבים של היתרון "כל העיר"

ביר-הדאג' כתשל

החל משלהי שנת 1993 הגיעו לאזור אשלים, בתחומי המועצה האזורית רמת-נגב, אלפי בדואים משבט העזאזמה והתיישבו על שטח נרחב, שהם טוענים לבעלות עליו. רובם הגיעו מאזור רמת-חובב, שהשטח שבו הוקם אתר הפסולת הרעילה. הם התרכזו סביב ביר-הדאג' ובנו פחונים ואוהלים. תנאי החיים במקום היו קשים, כמו ביתר הכפרים הבלתי מוכרים. כאשר החליטה המדינה בשנת 1999 על הכרה בחמישה יישובים בדואים, היה ביר-הדאג' אחד מהם. כאשר הוקמה המועצה המקומית אבו-בסמה, נכלל גם ביר-הדאג' בתחומה. מאז ועד היום לא נעשה הרבה בשטח, פרט לסקרים (על-ידי המינהלת לקידום הבדואים מצד אחד ומשרד הפנים מצד שני), הקמת בית-ספר, שרטוט קו כחול המסמן את שטח היישוב על מפת האזור ושרטוט תוכנית מתאר. התושבים, לעת עתה, אינם מוכנים להתחיל לבנות על החלקות שהוקצו להם, וממשיכים להתגורר במבנים שבנו ללא רשיון.

כאשר מנסים לאתר את הסיבות לסירוב הבדואים להתיישב על האדמות שהוקצו להם, ניתן למצוא שני סיפורים מנוגדים בתכלית. גרסה אחת היא של המועצה האזורית רמת-נגב. על-פי תיאור פרקליטי המועצה (שהגישו לא מכבר עתירה לבג"ץ) עושים המועצה והעומד בראשה כל שביכולתם לסייע ביישוב הבדואים, ובכלל זה הקצו אלפי דונמים משטח המועצה לטובת מועצת אבו-בסמה. העניינים נבדקים, הם גורסים, בשל אולת יד של המוסדות, שאינם מקצים כספים ומאמץ כדי להקים את היישוב ולחלץ את הבדואים מתת-התנאים שהם חיים בהם. סיבה לא פחות חשובה היא התנגדותם של חלק מהבדואים, המתוארים בעתירה כ"קומץ קטן וחוק של גרעין התנגדות המונע את הפתרון המוסכם לשלל הבעיות אותם חווה האוכלוסייה הבדואית, מתוך אינטרס צר לשימור המצב הקיים, ואשר למיטב ידיעתה של העותרת מסיטים [צ"ל "מסיטים"] וממרידים את האוכלוסייה הסרה למרותם כנגד מוסדותיה הרשמיים של מדינת ישראל, וכנגד ריבונותה של מדינת ישראל בתחום היישוב המתוכנן ובסמוך אליו".

סלמאן אבו-חמיד, סגן יו"ר הוועד המקומי בביר-הדאג' ומי שמוכר בעתירה כאחד המסיתים, רואה את הדברים בצורה שונה לחלוטין. "למועצה יש אינטרס לצמצם את השטח שלנו", הוא אומר. "אנחנו עומדים על זכויותינו. המדינה הגישה תוכנית מתאר ואנחנו הגשנו התנגדויות כחוק. הגשנו גם תוכנית מתאר אלטרנטיבית על-פי אופי היישוב שבו אנו רוצים לגור. לפי גודל השטח שהקצו לנו, רוצים לבנות עבורנו מתנה פליטים, לא יישוב הקלאי". אבו-חמיד אומר כי רק שליח מהשטח שהם יושבים עליו נכלל בתוכנית המתאר, ואת זה אינם מוכנים לקבל. "אנחנו אומרים לקלעג'י: תעשה עכשיו את המלחמה להרחבת שטח השיפוט של היישוב. כל עוד לא נקבל שטח הולם - לא ניכנס ליישוב". חוסיין רפאיעה, יו"ר מועצת הכפרים הלא מוכרים, מסכים עם אבו-חמיד: "הם עושים בשכל. אם הם יסכימו להיכנס - אף אחד לא ידבר אתם אחר-כך". ובכל זאת, אבו-חמיד אופטימי: "כולם מבינים כבר שצריך למצוא פתרון אמיתי, בלי תחמונים כמו שהמינהלת רגילה. כולם גם מבינים שאם לא יהיה פתרון - עלולה להיות אלימות, גם מצד המדינה, גם מצד התושבים. אנחנו נחכה בסבלנות לפתרון הולם".

הכתבים למערכת

לא היה ולא נברא

בעיתונכם מס' 6 מחודש יוני, גיליתי בכתבתו של זוהר אנדראוס שגיבור התרבות שלכם, חנן פורת, מבטבט עלי. מעולם לא חגגתי אתו שום חג, לא זכור לי שאי פעם ישיבתי אתו ליד שולחן אחד ושתינו יחד. לא זכור לי שאי פעם רקדו בכנסת, וכידוע, על הגבעות הוא רקד עם אנשים נפלאים מסוגו, בלי הזמרים ולסביות, וגויים ומסורבות גט, והדברים ידועים.

זה נכון שאני יהודייה, אבל אני לא אחותו בשום צורה ואופן, ודאי לא לגוענות שהם מפיצים היום. "יהודי לא מגרש יהודי", רק גויים, היידי!

אנא תקנו את הטקסט הטיפשי כי אין בו אמת. אני מקווה שתמצאו דרך נאותה יותר לקידום יחסי שלום בין מוסלמים ליהודים.

בכל הכבוד הראוי
שלמית אלוני

למה מתכוונת אבו-בכר בדבריה?

אני מרגיש צורך להגיב על מאמרה חוד העט של מונא אבו-בכר "אני מקבלת את המדינה היהודית לא כי היא טובה בשבילי אלא כי אני טובה יותר ממנה" (דו-עט, יוני 2005). עד חוד תרתי משמע: חד-צדדי לחלוטין ונכתב בעט חד ופוצע.

אבו-בכר עושה במאמר זה בדיוק את מה שהיא מתלוננת (בצדק) שמדינת ישראל עושה לה ולעמה: התכחשות טוטאלית לאותנטיות של הקשר בין עם ישראל לארץ ישראל. היא מדברת על עם פלסטיני "שמאז ומעולם התקיים על האדמה הזאת" ושעליו "להתקיים בארץ ולהיאחז בה ולשמור עליה, עד שיבוא יום ונחזור...". "פלסטיני היה בלבנו ולמלווה אותנו בכל מקום", היא מוסיפה, "פלסטיני איננה חיה ומתקיימת אך ורק במציאות כי אם בתוככי ההגות... מולדתה מסתרת בצפונותיה, הנבצרות מכל יהודי, יתא אשר יהא, כיוון שמעולם לא נגע בהן. היא מעולם לא היתה שלו ולעולם לא תהיה שלו, גם אם יהיו לקראו לה ישראל או בכל שם אחר".

כך, במהי חוד העט שלה, מוזקת אבו-בכר אלפי שנים של קשר בלי ייתקן בין עם ישראל לדורותיו בכל תפוצותיו לבין ארץ ישראל. ולמה מתכוונת אבו בכר בדבריה "עד שיבוא יום ונחזור"? למיליוני שאהידים?

שלמה אריאל, רמת גן

דור המנהיגות ה"כפוף"

יאר שלג ממשיך בהטפת המוסר כלפי האוכלוסייה הערבית ועיניו טחו מראות את קיפוחה מצד עמנו (יקום התגירה רוב דומם, "דו-עט" 6, יוני 2005). הפעם הוא מצא גומחה נוספת לתקוף - המנהיגות הערבית בכנסת ומחוצה לה. לעניות דעתי, המנהיגות הזאת אינה מייצגת נאמנה את צאן מרעייתה. אילו היה יאר שלג מתעמק ב"ממד יחסי יהודים-ערבים 2004" של פרופ' סמי סמוכה, היה נוכח לדעת שמידת הניכור של הערבים כלפי היהודים רבה ביותר (עמ' 6-5).

אם כך, על מה צריכה להיאבק המנהיגות הערבית בבואה לייצג נאמנה את קהילתה? האם יאר שלג מתגעגע לחיכים ולמנהיגים ערבים משנות החמישים והשישים, שאמרו "האנחנו את אודונגו? גם יאר שלג מודה שמיעוט מקרב אנשי הציבור הערבים הכוללים מוכן לבטא עמדה שונה. היא הנותנת, הרוב חס מקופח ומצפה ממנהיגיו להיאבק על זכויותיו הבסיסיות.

שלג מודה בכשלונו הרעיוני שהביע באשר הקודם, אך תחזו עליו שוב בתערותו ל"חיי" בסופה של השמיטה "על ערביי ישראל להימנע מהשתתפות בהצבעות מסוג מסויים". האם אמירה שכזו תופנה גם לציבור היהודי מסופקני. גישה זו היא גישה אתנוצנטרית מובהקת. גרסתו של שלג אינה אורח-חיים-שוויונית, לכן אין הוא מסוגל להבין את גישת המנהיגות ה"יוקפפה" של הציבוריות הערבית.

דן יהב, ת"א-יפ

נתתם חברים שחור, נתתם סטטיסטי לבן

או: השיח הסטטיסטי על העוני הערבי בישראל

צילום: בני תשעה

סבר פלוצקר

העוני היה באחרונה לנושא סקסי. כולם נדרשים אליו: ראש הממשלה ושריו, נגיד בנק ישראל ופקידיו, מפלגות בקואליציה ובאופוזיציה, ראשי המגזר העסקי, פרופסורים, פרשנים, סטטיסטיקאים. ועדות ציבוריות וממשלתיות שונות מציעות ויציגו בקרוב מגוון של תוכניות ללוחמה בעוני.

אלא שכדי לנצח במלחמה זו, צריך קודם כל לדעת את האויב. צריך לפענח את נתוני העוני הכולליים כדי להגיע לתמונה מדויקת ומורכבת של הקבוצות, השכבות והאוכלוסיות החשופות במיוחד לעוני; מודיעין נכון קודם לתוכנית הסתערות נכונה.

ממעמקי הסטטיסטיקה של דו"חות העוני השנתיים של הביטוח הלאומי אמנם ניתן היה לדלות תמיד כמה מספרים המתמצים את ממדי העוני בקרב המשפחות הערביות, אך הנושא לא צף ולא עלה לסדר היום החרתי הישראלי. שנים רבות היה המיעוט הערבי בישראל נפקד כמעט כליל מהשיח הציבורי על העוני. כשאמצעי תקשורת פרטי או מולכתי רצה להמחיש את בעיית העוני בארץ, הוא היה מביא בדרך קבע את סיפוריה של משפחת מצוקה ממוצא מזרחי מעיינת פיתוח יהודית. המקרה הריק צולם תמיד במטבח בדימונה ולא ברהט. הדוברים הלהמנים של המינהלים החברתיים ראו בכך הישג הסברתי עצום. למעשה היה זה כשל עובדתי ומחול חברתי. כעורך ופרשן כלכלי ניסיתי לפרוץ את חומת האדישות הזו, אך הצלחתי להבקיע בה רק סדק צר. מעצבי דעת הקהל המשיכו להתעלם מהעוני הערבי; הם פשוט לא ספרו אותו.

באחרונה הגישה משתנה במקצת, מסיבות שונות. שר האוצר לשעבר נתניהו, למשל, נהג לגונן על מדיניות הקיצוצים החברתיים שלו בטענה (וליתר דיוק רמיזה) ש"רוב העניים ממילא ערבים", ולכן ליהודים לא צריך להיות אכפת מהרעה במצבם. מולו קמו חוקרים בביטוח הלאומי, בבנק ישראל ובמכוני מחקר בלתי תלויים, שביקשו להציג לציבור את מפת העוני הישראלית במלואה, תוך ציון ההבדלים האומיים הבולטים.

משהו השתנה אפוא - אך לא הרבה. גם כיום חסר מידע עמוק ואמין על תופעת העוני בקרב האוכלוסייה הערבית בישראל. יש בלבול הגדרתי, יש סדרות נתונים לא רציפות ואין מאמץ להתייחס לעוני הערבי בנפרד, כראוי מחמת היקפו ויחודו. העוני הערבי ממשיך להיות כחם חברתי שחור וכתם סטטיסטי לבן.

מה כן ידוע על העוני במגזר הערבי?

כדי להשיב על השאלה נדרשת קודם כל החלטה מדינית: האם ערבי מזרחי ירושלים כלולים או שאינם כלולים בהגדרת "ערביי ישראל"? הביטוח הלאומי השמשך עד

המחסור במידע עלול להחריף בקרוב, אם הביטוח הלאומי לא ישקיע כסף, מאמץ ונחישות כדי להציג לחוקרים נתוני אמת על מצבה של האוכלוסייה הערבית (והערבית בלבד) בישראל (בלי ירושלים המזרחית). תקינות פוליטית, ימנית או שמאלנית, מרעילה כל מחקר. אם אכן יימחקו הערבים הישראלים לקבוצת התייחסות נפרדת מדו"ח העוני המסכם של הביטוח הלאומי, תהיה זו נסיגה חמורה בשקיפות וברצינות של הדינים על העוני בישראל בכללותו.

מספר המשפחות הערביות העניות יקטן ב-20%. כל שיטת "מס הכנסה שלילי" אחרת תצמצם אך במעט את העוני הערבי שהוא, כאמור, "עוני עם מפרנסים". אלו הן, פחות או יותר, העובדות הסטטיסטיות החדות על העוני הערבי בישראל. אין בנמצא נתונים על התפלגות הכנסות במגזר הערבי, על העוני לפי אזורים גאוגרפיים, לפי גיל, לפי מצב משפחתי וכדומה. האם משפחות ערביות מרובות ילדים עניות יותר מהיהודיות? מרוכזות כפיצים או בפרברים? מי עובד במשפחות הערביות העניות, האשה או הגבר או שניהם? מה מדד אי-השוויון בקרבן? אין תשובות כי אין מידע.

התעלמות מעובדות והסתרתן

לעתים מושמעת הטענה ששיעורי העוני האמיתיים במגזר הערבי נמוכים בהרבה מאלה שמוסר המוסד לביטוח לאומי, הנסמך על סקרים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הטענה כן סבורים שהתופעה של הכלכלה הלא מרווחת, "הכלכלה השחורה", נרחבת מאוד במגזר הערבי. ייתכן שיש אמת כלכלית בטענה זו. אך אין נדע, אם הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כעיקרון אינה מפרסמת נתונים על הכנסה לאומית ערבית בישראל? מחמת המחסור במידע, גם לא ניתן לבצע מדידה נפרדת של העוני בקרב הציבור הערבי לפי רמת החיים האופיינית לציבור הזה. המחסור במידע עלול להתחירף בקרוב, אם הביטוח הלאומי לא ישקיע כסף, מאמץ ונחישות כדי להציג לחוקרים נתוני אמת על מצבה של האוכלוסייה הערבית (והערבית בלבד) בישראל (בלי ירושלים המזרחית). תקינות פוליטית, ימנית או שמאלנית, מרעילה כל מחקר.

אם אכן יימחקו הערבים הישראלים לקבוצת התייחסות נפרדת מדו"ח העוני המסכם של הביטוח הלאומי, תהיה זו נסיגה חמורה בשקיפות וברצינות של הדינים על העוני בישראל בכללותו. התעלמות מעובדות והסתרתן גם היא מדיניות, זו רק מדיניות גרועה. אף ועדה לא יכולה להציע פתרונות מועילים למצוקות כלכליות וחברתיות אם אינה יודעת את היקפן האמיתי.

הכותב הוא העורך הכלכלי הראשי של העיתון "דיעות אחרונות"

לפני שנה בדו"חות העוני שלו בשתי ההגדרות ומאפשר לבחור ביניהן; בדו"ח האחרון סופחו עניי מזרחי ירושלים לעניי ישראל. אף על פי כן אציג את המספרים שאינם כוללים את אוכלוסיית מזרחי ירושלים. כלומר, את הנתונים ל-2003. באותה השנה, ראוי לציין, אכלסה מזרחי ירושלים כ-20 אלף משפחות ערביות עניות. אך בכך לא נגמר הקושי. הביטוח הלאומי, בעקבות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מחלק את אוכלוסיית ישראל ל"יהודים" ו"לא יהודים"; הקבוצה האחרונה כוללת, לצד הערבים, גם עולים מבר"מ-לשעבר שבאו לארץ מכו חוק השבות ולא התגיירו. זהו קושי בבסיס נתונים עצמו, ועליו לא ניתן להתגבר בלי להזמין חיתוכים דמוגרפיים מיוחדים. סביר אולי להניח שמספר העניים הלא-יהודים והלא-ערבים גם יחד (ה"אחרים" במינוח של הלשכה לסטטיסטיקה) אינו משמעותי, ולכן אשתמש בביטוי "ערבים" ו"ערביות" כתחליפים ל"לא יהודים" ו"לא יהודיות".

בשנת 2003 חיו בישראל 96,000 משפחות ערביות ("לא יהודיות") שהכנסתן הפנויה, אחרי כל הקצבות והתמיכות והמסים, נמוכה מ"קו העוני", 4,550\$, שקלים לחודש למשפחה של ארבע נפשות וכ-6,050\$, שקלים למשפחה של שש נפשות. שיעור המשפחות העניות - "תחתול העוני" - מכלל המשפחות הערביות היה גבוה ביותר, כ-47%.

במשפחות העניות הערביות חיו כרבע מיליון ילדים עניים; 54.5% מכל הילדים הערבים בישראל חיו באותה השנה במשפחות עניות.

לשם השוואה: בשנת 2003 היתה תחולת העוני בקרב המשפחות היהודיות בישראל 15.7% ובקרב הילדים היהודים כ-22%. רמת העוני בחברה הערבית בישראל

גבוהה פי 2.5 מאשר בחברה היהודית וקרובה למדי לשיעורי העוני הנצפים בעולם השלישי. ראו עם זאת להזכיר שקו העוני במדינות כמו מצרים, ברזיל או הרשות הפלסטינית נמוך בעשרות אחוזים מקו העוני הישראלי. כך, למשל, קו העוני הנהוג במדינות של הבנק העולמי הוא כ-1,400\$, שקלים לחודש למשפחה בת 6 נפשות.

36% מהמשפחות העניות בישראל הן משפחות ערביות ו-42% מהילדים העניים בישראל הם ילדים ערבים. העוני הערבי בישראל מאופיין באחוז גבוה של משפחות עובדות עניות. העוני נפוץ בקרב משפחות שכירים (35%) ובקרב משפחות שבראשן עצמאי (סוחר, איכר, גוזן שירותים, בעל עסק ועוד). 45% מכל המשפחות במגזר הערבי שיש להן לפחות מפרנס אחד - עניות. בקרב היהודים, רק 13% מהמשפחות עם מפרנס מייצרות הכנסה כספית ועומה שלא תחלצן מהעוני.

מחקר מיוחד של בנק ישראל מצא שההגנת "מס הכנסה שלילי", אשר ינתן כתמריץ להעסקת עובדי משפחות עם שני ילדים ויותר, תועיל מאוד לציבור הערבי.

סח'נין

כפר מנדא

שפרעם

טמרה

תמונות מספרות

"להגיד שהתשתיות במגזר הערבי לוקות בחסר וצריך להשקיע שם כספים זה להגיד שטויות. את זה כולם יודעים. את זה כולם אומרים... אנחנו צריכים להורות למשרדי הממשלה לתקן שם את המצב באופן מידי".

(חה"כ נחום לנגנטל, יו"ר ועדת החקירה הפרלמנטרית בנושא תאונות הדרכים) **שלוש שנים וחצי חלפו מאז מסקנה נחרצת זאת. התאונות ממשיכות. התמונות לפנינו**

לפני כשלוש שנים וחצי מתח מבקר המדינה ביקורת חריפה על משרד התחבורה על שלא גיבש תוכנית השקעות מקיפה לשיפור הבטיחות בדרכים ביישובים הערביים. בסקר שקיים מבקר המדינה ב־22 יישובים ערביים התברר, שב־88% מקטעי הדרך שנסקרו לא היו סימוני צבע במקומות שבהם חייבים להיות סימנים כאלה, בכ־70% מקטעי הדרך שנסקרו חסרו שילוט ותימורו במקומות שבהם נדרשו, ועוד ועוד.

לפני כשנתיים פרסמה הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים מחקר מקיף על המאפיינים והגורמים לתאונות דרכים במגזר הערבי. מחקר זה מעיד על היעדר הפרדה בין מסעה [מקום נסיעת כלי רכב] ומדרכה, שוליים חסרים, היעדר נתיבים מוסדרים, היעדר סימון ותימורו, היעדר תאורה, חוסר בהסדרי הפרדה בין שטח התנועה לשטח ההליכה ברגל, ועוד.

מסקנות המחקר הן חד־משמעיות: הגורמים העיקריים לתאונות הפגיעה בהולכי רגל במגזר הערבי הם רמה נמוכה או חוסר טיפול כללי בתשתיות ביישובים ערביים ובשכונות ערביות בערים מעורבות.

הרשות הלאומית לבטיחות בדרכים קובעת חד־משמעית: הסטנדרט הכללי של הדרכים שבהן מתמקדת רוב התנועה ומרחשות רוב התאונות במגזר הערבי נמוך באופן בולט בהשוואה לסטנדרט ביישובים היהודיים. סטנדרט נמוך של תשתיות הדרכים מביא לסיכון גבוה יותר לתאונות ולחומרת תאונות גבוהה יותר במגזר הערבי לעומת המגזר היהודי.

לפני כשלוש שנים וחצי קבע יו"ר ועדת החקירה הפרלמנטרית בנושא תאונות הדרכים, ח"כ נחום לנגנטל: במסקנות החקירה אני לא רוצה להיות אמורפי. להגיד שהתשתיות במגזר הערבי לוקות בחסר וצריך להשקיע שם כספים זה להגיד שטויות. את זה כולם יודעים. את זה כולם אומרים. אנחנו צריכים לסמן את הכבישים המועדים - ולהורות למשרדי הממשלה המתאימים לתקן שם את המצב באופן מיידי.

לפני כחודש יצאנו למסע צילומים ביישובים ערביים שבהם מתגוררים אלפי תושבים. אנחנו לא מפחדים להגיד שטויות. אנחנו רוצים לצעוק שוב את מה שכולם כבר יודעים. מה יהיה? סביר להניח ש..... את זאת נשאיר לדמיונכם, הקוראים.